

Guds politiska ekonomi - och djävulens

"Guds politiska ekonomi" – med detta började mitt samarbete med Johan inom det som brukar kallas nationalekonomisk doktrinhistoria, men som Johan ståndaktigt och kanske med rätta hellre kallar idéhistoria. (Jag kommer att växla mellan termerna.) Det var på den tiden då enskilda lärares initiativ var avgörande för vilka doktorandkurser som kom att ges vid nationalekonomiska institutionen vid Göteborgs universitet. "Guds politiska ekonomi", som var ett av Johans ansvarsområden, utgjorde första delen av "kursen i doktrinhistoria på forskarutbildningen våren 1988". I kurslitteraturen ingick avsnitt ur Moseböckerna, Matteusevangeliet, Lukasevangeliet, Första Korinthierbrevet, Efesierbrevet, Första Timotheosbrevet, Uppenbarelseboken, Koranen, Engels Bidrag till urkristendomen historia samt texter av Huberman, Langholm, Lindroth, Nyström, Rodinson, Roll, Schumpeter, Sommarin, Tawny, Weber och Viner.

Efter "Guds politiska ekonomi" följde både traditionella rubriker och några som speciellt signalerade Johans närvaro: "Merkantilismen", "Fysiokraterna", "Klassikerna", "Marx och Engels om politisk ekonomi", "Marxisterna och deras kritiker", "Det neoklassiska genombrottet", "Keynes och Stockholmsskolan", "Huvudfåran", "Kritiken mot 'Mainstream' från nymarxister, nyricardianer och feminister" och slutligen "Kritiken mot 'Mainstream från höger".

Litteraturlistan var gigantisk och hade nog krävt några årtionden att läsa in, men det förväntades inte att någon skulle läsa allt: "Observera att var och en som vill examineras på kursen skall läsa ca 1500 sidor av denna litteratur. Vissa texter är obligatoriska, andra väljs individuellt i samråd med de båda kursledarna". Originaltexter av Pufendorf, Smith, Marx, Marshall, Keynes, Friedman och andra storheter var centrala, och fortfarande föredrar Johan originaltexter framför sekundärlitteratur i de kurser där han är engagerad (senast i en kurs vid institutionen för globala studier).

Vid första mötet antecknade sig sexton deltagare, och efter tre gånger fanns tjugo namn på listan, inklusive den pensionerade professorn Harald Dickson, vars intellektuella nyfikenhet gjorde att han gärna som aktiv gäst deltog i doktorandkurserna.

Ett annat givande doktrinhistoriskt samarbete tog sin början ett år senare. Johan och jag reste i juni 1989 till University of Richmond, Virginia, för att delta i den årliga konferensen med History of Economics Society. Vi var logerade i ett studentbostadshus på campusområdet, och en kväll satt vi i vestibulen och pratade med Arild Saether från Norge och Niels Kaergård från Danmark. Någon - jag tror det var Arild - kastade fram frågan om vi inte borde ordna något nordiskt doktrinhistoriskt möte. Alla fyra var lätt positiva till idén, kanske för att vi var trötta efter den långa resan, jet-lagen och diskussionerna på engelska; det skulle vara skönt att ha något

hemmavid. Nästa fråga var vilket språk vi i så fall skulle använda. Självklart ska vi då tala skandinaviska, menade Niels, annars finns det inget skäl att ha särskilda nordiska möten.

Så kom det sig att Johan och jag arrangerade det första nordiska doktrinhistoriska mötet i Göteborg 26-27 september 1990. Deltagarförteckningen upptar 37 namn, huvudsakligen från de nordiska länderna men även från USA (Hans Brems), Västtyskland (Otto Steiger) och DDR (Franz Stepanek och Richard Wundrak från universitetet i Greifswald). Detta var en vecka innan DDR upphörde att existera som stat. Mötesprogrammet upptar inte bara traditionella sessioner utan informerar också om att "ostpaj, spenatpaj & kaffe säljs till justum pretium i institutionens nordöstra hörnrum". Ansvariga för detta var "det olagliga kooperativet Rosa Luxemburg & Adam Smith".

Nordiska möten om ekonomisk idéhistoria har sedan med bara två undantag arrangerats vartannat år i ordningen Sverige, Danmark, Norge, Finland. Det ena undantaget var 2008, då Hans-Michael Trautwein hade bjudit in till Oldenburg i Tyskland. Inbjudan antogs med tacksamhet och kunde motiveras med att Oldenburg under en period på 1600- och 1700-talet hade stått under danskt herravälde!

Att nationalekonomer bör veta något om ämnets historia är alltså en uppfattning som Johan och jag delar. Det är ju, som Schumpeter påpekar i inledningen till sin *History of Economic Analysis* (1954, s. 4), så att "ställningen i varje vetenskap vid varje tidpunkt inbegriper dess historia och kan inte föras vidare på ett tillfredsställande sätt utan att denna implicita historia görs explicit". Tänk bara på alla sentida riktningar med prefixet neo: neoricardianism, neomarxism, neoklassicism, neokeynesianism osv. Visst får man bättre grepp om dessa riktningar om man vet något om rötterna hos Ricardo, Marx, klassikerna och Keynes!

Ett besläktat skäl för idéhistoria har att göra med att studenterna ska bibringas ett vetenskapligt förhållningssätt till olika tankar, vilket bl.a. innebär att inget tas för sant utan kritisk granskning. Här brister det. Det är alltför vanligt att studenterna (och deras lärare?) får intrycket att den "moderna teori" de lär sig ger den slutliga, eviga sanningen. Men den som har läst något om ämnets idéhistoria vet att modern teori inte är någon garant för evig sanning. Vad som är modern teori förändras ju med tiden. Så har t.ex. synen på interventionism varierat i vågor över tiden inom de dominerande tankeriktningarna. Merkantilisternas benägenhet för detaljerade ingrepp i ekonomin följdes på 1700-talet av fysiokraternas och klassikernas till stor del antiinterventionistiska hållning, som mötte kritik av 1800-talets historiska skola, som i sin tur utmanades av de mer liberala neoklassikerna i slutet av seklet. Dessa mötte på 1900-talet kritik av den mer interveneringsbenägne Keynes och keynesianismen, som under de sista decennierna av seklet trängdes tillbaka av antiinterventionistiska

monetarister, neoösterrikare och nya klassiker, men som kom tillbaka med neokeynesianismen.

De som fått en dos av nationalekonomins idéhistoria har fått perspektiv på ämnet. De har sett hur "sanningarna" växlar och har lättare att leva upp till Högskolelagens krav på "förmåga att göra självständiga och kritiska bedömningar" än de som saknar perspektivvidgande inslag i utbildningen.

Ett mer formellt tredje skäl för doktrinhistoria i utbildningen är att detta utgör en väsentlig, om än successivt tillbakaträngd, del av ämnet nationalekonomi och har institutionaliserats med egna regelbundna konferenser, minst fem engelskspråkiga specialtidningar och en framträdande plats i JEL-systemets (*Journal of Economic Literature*) klassificering av ekonomiska texter. Den som inte fått någon doktrinhistoria i sin utbildning saknar en väsentlig del av ämnet, och det är väl dessutom den del av ämnet som i vår specialiserade tid är mest överblickande.

Vi bör inte heller förakta allmänbildningsmotivet. Det hör till den ekonomiska allmänbildningen (om vi accepterar ett sådant begrepp) att veta *något* om sådana som Smith, Marx och Keynes. Okunskap kan få pinsamma följder. Jag ingick för ett antal år sedan i en grupp som i en pilotstudie skulle utvärdera ekonomutbildningen vid några svenska universitet och högskolor, och jag hade gjorts uppmärksam på att det vid ett universitet fanns en mycket märklig presentation av nationalekonomin på institutionens hemsida:

"Nationalekonomi är, relativt andra vetenskaper, ett nytt ämne. Den har sitt ursprung i 1700-talet då Karl Marx introducerade arbetsvärdeläran. Även Adam Smith, David Ricardo och John Stuart Mill var inne på denna bana..."

Här hade man i ett svenskt universitets officiella skyltfönster utåt lyckats placera Marx i fel århundrade - han föddes ju först 1818 - och uppenbarligen trodde man också att han verkade före klassikerna Smith och Ricardo. Det blir då också omkastat när det gäller vem som introducerade arbetsvärdeläran och vem som vidareutvecklade den. Det är för övrigt märkligt att betrakta Marx som nationalekonomins upphovsman. (Marx själv betraktar ju William Petty som den "politiska ekonomins fader" [*Kapitalet*, första bandet, 1930 års svenska utgåva, s. 241].)

Kanske tycker en och annan nutida ekonom att det är onödig kunskap att kunna placera Marx i rätt århundrade eller att veta något om ämnets ursprung. Ett problem med en sådan inställning är att om vi visar sådana brister i ämnets historia att de blir uppenbara för en bildad allmänhet kan vi knappast bli tagna på allvar när vi har något viktigt dagsaktuellt att säga heller.

Tyvär har idéhistoriska inslag efter hand skalats bort från utbildningarna i nationalekonomi till förmån för mer tekniska inslag. I Göteborg började detta efter regimskiftet på institutionen 2011, vilket innebär att någon doktorandkurs i

doktrinhistoria inte har getts sedan 2010. Ett par år senare drabbades även grundutbildningen. Viceprefekten hade för institutionsrådet lagt fram förslag till reviderad kursplan för fortsättningskursen där vikten av doktrinhistoria inledningsvis beskrivs i vackra ordalag som mynnar ut i att fyra föreläsningar ska erbjudas studenterna. Men — institutionsrådets protokoll från 2012-11-22 visar att det var meningslösa ord:

"Diskussion kring momentet doktrinhistoria. Det finns inte något lärandemål knutet till doktrinhistoria och detta moment kommer inte att examineras på kursen. Synpunkter framfördes på att studenterna troligtvis inte kommer att närvara i så hög utsträckning på denna del av kursen. Föreslogs därför att doktrinhistoria läggs in i kursens lärandemål och därmed omfattas av examinationen."

Trots institutionsrådets ståndpunkt återinfördes inte doktrinhistoria bland lärandemålen och i tentamen. Studenterna försvann naturligtvis från föreläsningarna på avsnittet, som därför fick läggas ner. Till skillnad från föregångaren institutionsstyrelsen är institutionsrådet inget beslutande organ utan bara rådgivande. Visserligen hade institutionsstyrelsen vid sitt sista möte 2012-05-24 uttalat intentionen att "för vår institution kommer institutionsrådet att ha en roll som är så lik den nuvarande institutionsstyrelsen som möjligt", men det är inget ovanligt beteende hos beslutfattare att respektera majoritetens uppfattning bara om majoriteten har samma uppfattning som man själv.

En utbildning i nationalekonomi som sedan många årtionden inte inkluderat ekonomisk historia, och som inte heller ger studenten det vetenskapsteoretiska och idéhistoriska perspektivet på ämnet — kan den manne kallas djävulens politiska ekonomi?

Nå, den som under senare år har gått igenom alla stadier till en doktorsexamen i nationalekonomi är i alla fall ganska duktig på att anpassa en regressionsekvation till en given datamängd. Men detta är knappast tillräcklig kompensation för frånvaron av perspektivgivande inslag.

Jag undrar om det var ungefär så Johan tänkte när han mejlade, efter det att vi båda hade drabbats av (helt laglig) åldersdiskriminering och inte efter vårterminen 2016 skulle få föreläsa på kursen i grundläggande makroekonomi: "...tror att nationalekonomin är på väg att bli alltmer irrelevant om det nu kan vara nån tröst."

Bo Sandelin